

SİYASET BİLİMİ ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

Editör:

yaz
yayınları

Siyaset Bilimi Alanında Bilimsel Araştırmalar

Editör

.....

yaz
yayınları

2026

**Siyaset Bilimi Alanında Bilimsel
Araştırmalar**

Editör:

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8996-13-5

Mart 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Orta Çağ Siyasal Düzeninden Modern Egemen Devlet Sistemine Geçiş: Westphalia Düzeninin Doğuşu	1
<i>Koray UĞURLUAY</i>	
“Siyon Liderlerinin Protokolleri” Kitabının Misir ve Filistin’de Siyasal Düşünceye Etkisi	18
<i>Oğuz Bilge GÜNGÖRDÜ</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

ORTA ÇAĞ SİYASAL DÜZENİNDEN MODERN EGEMEN DEVLET SİSTEMİNE GEÇİŞ: WESTPHALIA DÜZENİNİN DOĞUŞU

Koray UĐURLUAY¹

1. GİRİŞ

Avrupa siyasal tarihi, modern devletin ve uluslararası sistemin ortaya çıkıőını anlamak açısından temel bir inceleme alanı sunmaktadır. Orta ağ boyunca Avrupa’da siyasal otorite, merkezi ve bütönlüőik bir yapıdan ziyade feodal beyler, hanedan ilişkileri ve Katolik Kilisesi arasında bölünmüş durumdaydı. Bu çok merkezli yapı içerisinde siyasal meşruiyet büyük ölçüde dinsel referanslara dayanmakta, siyasal ve dinsel otorite arasındaki sınırlar belirgin bir biçimde ayrıőmamaktaydı. Katolik Kilisesi’nin evrensel otorite iddiası, yalnızca dini alanı değil, aynı zamanda siyasal düzenin meşruiyet çerçevesini de belirlemektedir. Bu nedenle Orta ağ Avrupa’sında siyasal düzen, kişisel bağlılıklar, dinsel hiyerarőiler ve parçalı egemenlik ilişkileri üzerine kurulmuştu.

Ancak bu yapı, özellikle Orta ağ’dan itibaren hem düşünsel hem de toplumsal düzeyde dönüşmeye başlamıştır. Siyasal otoritenin yalnızca ilahi temellere dayandırılması anlayışı giderek sorgulanmış, dünyevi iktidarın kendi meşruiyet kaynaklarına sahip olabileceği fikri güç kazanmıştır. Bu dönüşüm, 16. yüzyılda Reformasyon hareketleri ile birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Reformasyon süreci, Katolik Kilisesi’nin Avrupa üzerindeki evrensel otoritesini zayıflatmış ve siyasal

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Faköltesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-5934-5690.

birimlerin kendi iç düzenlerini belirleme taleplerini güçlendirmiştir. Böylece siyasal otoritenin kaynağı ve sınırları yeniden tanımlanmaya başlanmıştır.

Reformasyonun yarattığı mezhepsel bölünmeler, yalnızca dini alanla sınırlı kalmamış, Avrupa'daki siyasal güç dengelerini doğrudan etkileyen bir faktör haline gelmiştir. Bu süreç, 1618–1648 yılları arasında gerçekleşen Otuz Yıl Savaşları ile doruk noktasına ulaşmıştır. Avrupa'nın büyük bölümünü etkileyen bu savaş, yalnızca mezhepsel bir çatışma değil, aynı zamanda siyasal egemenlik, güç dengesi ve uluslararası düzenin geleceği üzerine yürütülen geniş kapsamlı bir mücadele niteliği taşımıştır. Savaşın yol açtığı büyük yıkım, nüfus kayıpları ve ekonomik çöküş, Avrupa'da daha istikrarlı ve kalıcı bir siyasal düzen arayışını zorunlu hale getirmiştir.

Bu arayışın sonucu olarak 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşmaları, Avrupa siyasal tarihinde ve uluslararası ilişkiler sisteminde bir dönüm noktası oluşturmıştır. Westphalia Antlaşmaları, devletlerin egemen eşitliği, sınırların karşılıklı tanınması ve iç işlerine müdahale edilmemesi gibi ilkeleri uluslararası düzeyde kabul ederek modern devlet sisteminin temelini atmıştır. Bu gelişme, siyasal otoritenin meşruiyetinin dinsel temellerden ayrılarak hukuki ve dünyevi bir zemine oturtulmasını sağlamış, böylece modern egemen devlet modelinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Westphalia düzeni, yalnızca bir barış antlaşması değil, aynı zamanda uluslararası sistemin yapısal dönüşümünü ifade eden tarihsel bir kırılma noktasıdır.

Westphalia ile birlikte Avrupa'da siyasal düzen, evrensel dinsel otoriteler ve imparatorluk yapıları yerine, sınırları belirli, egemen ve birbirine eşit devletlerden oluşan bir sisteme doğru evrilmiştir. Bu yeni sistemde devletler, kendi iç işlerinde mutlak otoriteye sahip aktörler olarak tanınmış ve uluslararası ilişkiler giderek seküler, hukuki ve diplomatik normlar çerçevesinde

yürütölmeye başlanmıştır. Bu dönüşüm, modern uluslararası ilişkiler sisteminin temel kavramları olan egemenlik, sınır, diplomasi ve karşılıklı tanıma ilkelerinin kurumsallaşmasını sağlamıştır.

Bu çalışma, Westphalia Antlaşması'nı tarihsel bağlamı içerisinde ele alarak modern devlet sisteminin ortaya çıkış sürecini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, öncelikle Orta Çağ Avrupa'sının siyasi yapı ve düşünel temelleri incelenecek, ardından Reformasyon ve Otuz Yıl Savaşları'nın siyasi otorite üzerindeki etkileri değerlendirilecektir. Devamında Westphalia Antlaşması'nın ortaya çıkış koşulları, getirdiği temel ilkeler ve Avrupa siyasi düzeni üzerindeki etkileri analiz edilecek ve modern uluslararası sistemin oluşumundaki rolü ele alınacaktır. Bu çerçeve de çalışma, Westphalia düzeninin yalnızca tarihsel bir olay değil, modern devletin ve uluslararası sistemin oluşumunda belirleyici bir dönüm noktası olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

2. ORTA ÇAğ AVRUPA'SINDA SİYASAL YAPI VE MODERN DEVLETİN DÜşÜNEL TEMELLERİ

Orta Çağ Avrupa'sında siyasi yapı, merkezi ve bütünleşmiş bir otoriteden ziyade parçalı ve çok katmanlı bir egemenlik anlayışına dayanıyordu. Bu dönemde siyasi güç, krallar, feodal beyler ve Katolik Kilisesi arasında paylaşılmış durumdaydı. Feodal sistem, siyasi ve toplumsal organizasyonun temelini oluştırmakta ve siyasi ilişkiler büyük ölçüde kişisel sadakat bağları üzerinden şekillenmekteydi. Bu yapı içerisinde krallar teorik olarak en üst otoriteyi temsil etse de pratikte yerel feodal beyler kendi toprakları üzerinde geniş bir özerkliğe sahipti. Bu durum, siyasi otoritenin merkezileşmesini engelleyen temel faktörlerden biri olmuştur (Ağaoğulları, 2011; Osiander, 2001)

Feodal sistemde siyasal otorite, modern anlamda kurumsal ve soyut bir egemenlik anlayışına değil, kişisel bağlılık ilişkilerine dayanmaktaydı. Siyasal g, belirli bir coğrafi alan üzerinde mutlak ve bölünmez bir otorite olarak değil, farklı aktörler arasında paylaşılan ve çoğu zaman belirsiz sınırlarla tanımlanan bir yetki alanı olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu nedenle Orta ağ Avrupa’sında siyasal düzen, modern devletin sahip olduğu merkezi bürokrasi, sabit sınırlar ve kurumsallaşmış egemenlik anlayışından önemli ölçüde farklıydı (Giddens, 1986; Spruyt, 1994).

Bu dönemin en güçlü siyasal aktörlerinden biri Katolik Kilisesi idi. Kilise, yalnızca dini bir kurum değil, aynı zamanda siyasal meşruiyetin temel kaynağı olarak işlev görmekteydi. Kralların iktidarları büyük ölçüde ilahi meşruiyet anlayışı çerçevesinde tanımlanmakta ve kilise, bu meşruiyetin en önemli temsilcisi olarak kabul edilmekteydi. Papa, yalnızca dini bir lider değil, aynı zamanda Avrupa’daki siyasal düzen üzerinde önemli bir etkiye sahip bir otoriteydi. Bu durum, siyasal otoritenin dinsel temellerle i içe geçtiği bir yapı ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2021; Akgün, 2013; Haldun, 1991).

Orta ağ siyasal düşüncesi de bu çok katmanlı otorite yapısını yansıtmaktadır. Aziz Augustinus, siyasal otoriteyi ilahi düzenin bir parçası olarak değerlendirmiş ve dünyevi iktidarın Tanrısal planın bir yansıması olduğunu savunmuştur. Benzer şekilde Thomas Aquinas, siyasal otoritenin meşruiyetini doğal hukuk ve ilahi düzen çerçevesinde açıklamış, siyasal düzenin Tanrısal düzenle uyumlu olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu düşünceler, siyasal otoritenin dinsel temellere dayandırıldığı bir anlayışın entelektüel zeminini oluşturmuştur (Emery, 2007).

Ancak Orta ağ’ın sonlarına doğru Avrupa’da önemli toplumsal, ekonomik ve düşünsel dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Ticaretin geşişmesi, şehirlerin büyümesi ve

ekonomik ilişkilerin karmaşıklaşması, daha merkezi ve istikrarlı siyasal yapılara duyulan ihtiyaçı artırmıştır. Feodal sistemin parçalı yapısı, artan ekonomik ve toplumsal ilişkileri düzenlemekte yetersiz kalmaya başlamış ve daha merkezi otoriteye sahip siyasal yapıların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Teschke, 2003).

Bu dönüşüm sürecinde siyasal düşüncede de önemli değişimler yaşanmıştır. Özellikle Jean Bodin, modern egemenlik kavramının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bodin, egemenliği devletin en yüksek, sürekli ve bölünmez otoritesi olarak tanımlamış ve bu otoritenin herhangi bir dış g   tarafından sınırlandırılmayacağını savunmuştur. Bu yaklaşım, siyasal otoritenin dinsel temellerden bağımsız, dünyevi ve kurumsal bir nitelik kazanmaya başladığını göstermektedir. Bodin'in egemenlik anlayışı, modern devlet teorisinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur ( elik, 2017)

Bu süreçte Niccol  Machiavelli de siyasal otoritenin doğasına ilişkin önemli katkılar sunmuştur. Machiavelli, siyasal iktidarı ahlaki ve dinsel normlardan bağımsız bir olgu olarak ele almış ve siyasal otoritenin temel amacının devletin varlığını ve istikrarını korumak olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım, siyasal düşüncenin dinsel referanslardan giderek bağımsızlaştığını ve siyasal otoritenin daha seküler bir temelde ele alınmaya başlandığını göstermektedir.

Bu düşünsel ve yapısal dönüşümler, modern devlet anlayışının ortaya çıkışına zemin hazırlayan önemli gelişmeler olmuştur. Siyasal otoritenin kişisel bağlılık ilişkilerinden kurumsal yapılara doğru evrilmesi, dinsel meşruiyetin yerini giderek dünyevi ve hukuki meşruiyet anlayışına bırakması ve egemenliğin bölünmez bir otorite olarak tanımlanmaya başlanması, modern devletin temel özelliklerinin şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu gelişmeler, Avrupa'da siyasal

otoritenin yeniden tanımlanmasına yol açmış ve modern egemen devlet sisteminin ortaya çıkış sürecini başlatmıştır.

3. REFORMASYON VE AVRUPA'DA SİYASAL OTORİTENİN DÖNÜŞÜMÜ

Reformasyon sürecinin yarattığı mezhepsel ve siyasal gerilimler, Avrupa'daki dinsel birliği parçalamakla kalmamış, siyasal meşruiyet düzenini de köklü biçimde sarsmıştır. Katolik Kilisesi'nin evrensel otoritesine yöneltilen eleştiriler, kısa sürede mezhepsel farklılaşmaya ve siyasal kamplaşmaya dönüşmüştür. Luther'in 1517'de başlattığı hareket, Protestanlığın ortaya çıkmasına zemin hazırlamış; böylece Avrupa'da dinî çoğulluk kalıcı hale gelmiştir (Philpott, 2000; Whaley, 2012)

Ancak Reformasyon yalnızca teolojik bir ayrışma olarak kalmamıştır. Mezhepsel farklılıklar, erken modern dönemin güç rekabeti içinde siyasal araç haline gelmiştir. Özellikle Kutsal Roma Germen İmparatorluğu içindeki prenslikler, dini tercihleri üzerinden siyasal özerkliklerini güçlendirme imkânı bulmuşlardır. Bu durum, merkezi imparatorluk otoritesinin zayıflamasını hızlandırmıştır.

1618'de başlayan Otuz Yıl Savaşları, bu gerilimlerin en yıkıcı tezahürü olmuştur. Başlangıçta Katolik ve Protestan güçler arasındaki çatışma olarak ortaya çıkan savaş, kısa sürede Fransa, İsveç, İspanya ve Danimarka gibi büyük güçlerin müdahalesiyle geniş çaplı bir Avrupa savaşına dönüşmüştür (Tilly, 1992; Parker, 1997). Özellikle Fransa'nın Katolik olmasına rağmen Habsburglara karşı Protestan güçlerle ittifak kurması, çatışmanın salt dinî değil, jeopolitik bir güç mücadelesi olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Savaşın etkileri son derece yıkıcı olmuştur. Alman toprakları başta olmak üzere geniş bölgelerde nüfus kayıpları

yaşanmış, ekonomik yapı çökmüş ve siyasi otorite ciddi biçimde sarsılmıştır. Bu yıkım, Avrupa’da sürdürülebilir bir siyasi düzen arayışını zorunlu kılmıştır. Artık mesele yalnızca mezhepsel üstünlük değil, düzenin yeniden tesis edilmesi idi.

Otuz Yıl Savaşları’nın en önemli sonucu, siyasi otoritenin dinsel üstünlük iddialarından bağımsız olarak yeniden tanımlanması gerekliliğini ortaya koymasıdır. Mezhepsel farklılıkların kalıcı olduğu bir Avrupa’da barışın sağlanabilmesi, ancak devletlerin birbirlerinin iç düzenine müdahale etmemesi ve siyasi egemenliğin sınırlar içinde tanımlanmasıyla mümkün olabilirdi. Bu zorunluluk, 1648 Westphalia Antlaşmaları ile kurumsal bir çerçeveye kavuşacaktır.

4. OTUZ YIL SAVAşLARI VE AVRUPA SİYASAL SİSTEMİNİN KRİZİ

1618–1648 yılları arasında gerçekteşen Otuz Yıl Savaşları, Avrupa siyasi tarihinin en yıkıcı ve dönüştürücü çatışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu savaş, başlangıçta Kutsal Roma Germen İmparatorluğu sınırları içerisinde Katolik ve Protestan güçler arasında ortaya çıkan bir dini çatışma olarak başlamış, ancak zamanla Avrupa’nın büyük güçlerinin katılımıyla geniş kapsamlı bir siyasi ve uluslararası mücadeleye dönüşmüştür. Böylece savaş, yalnızca dini bir çatışma olmaktan çıkarak, Avrupa’daki güç dengelerinin yeniden belirlenmesine yönelik kapsamlı bir siyasi mücadele halini almıştır (Heywood, 2021).

Otuz Yıl Savaşları’nın temel nedenlerinden biri, Reformasyon sonrasında Avrupa’da ortaya çıkan mezhepsel bölünmelerin yarattığı siyasi istikrarsızlıktır. Katolik ve Protestan güçler arasındaki rekabet, yalnızca dini farklılıklardan değil, aynı zamanda siyasi egemenlik ve güç mücadelesinden kaynaklanmıştır. Özellikle Kutsal Roma Germen İmparatorluğu

içerisinde yer alan prenslikler, dini tercihleri doğrultusunda siyasal konumlarını yeniden tanımlamaya başlamış ve bu durum imparatorluk içindeki siyasal bütünlüğü ciddi biçimde zayıflatmıştır.

Savaşın başlangıcında dini faktörler belirleyici olmakla birlikte, süreç ilerledikçe siyasal ve stratejik çıkarlar daha belirgin hale gelmiştir. Avrupa'nın önde gelen güçlerinden Fransa, İsveç ve İspanya gibi devletler, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda savaşa müdahil olmuş ve bu durum çatışmanın kapsamını genişletmiştir. Özellikle Fransa'nın Katolik olmasına rağmen Katolik Habsburg İmparatorluğu'na karşı Protestan güçleri desteklemesi, savaşın esasen siyasal güç dengesi ile ilgili olduğunu açıkça göstermektedir. Bu gelişme, Avrupa'da siyasal çıkarların dini kimliklerin önüne geçmeye başladığını göstermesi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır (Tilly, 1992).

Otuz Yıl Savaşları, Avrupa'nın siyasal ve toplumsal yapısı üzerinde son derece yıkıcı etkiler yaratmıştır. Özellikle Orta Avrupa'da nüfusun önemli bir bölümü savaş, açlık ve hastalıklar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ekonomik üretim ciddi biçimde azalmış, ticaret gerilemiş ve birçok bölge uzun süreli bir istikrarsızlık sürecine girmiştir. Siyasal açıdan ise savaş, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun merkezi otoritesini büyük ölçüde zayıflatmış ve imparatorluk içerisindeki siyasal birimlerin daha bağımsız hareket etmelerine zemin hazırlamıştır (Krasner, 1999).

Bu savaşın en önemli sonuçlarından biri, Avrupa'da evrensel siyasal otorite anlayışının ciddi biçimde zayıflaması olmuştur. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun Avrupa'daki siyasal birliği sağlama kapasitesi büyük ölçüde ortadan kalkmış ve bu durum bağımsız siyasal birimlerin güç kazanmasına yol açmıştır. Böylece Avrupa'da siyasal düzen, evrensel bir

imparatorluk yapısından ziyade, bağımsız ve egemen siyasal birimlere dayanan bir yapıya doğru evrilmeye başlamıştır.

Otuz Yıl Savaşları aynı zamanda Avrupa’da kalıcı bir siyasal düzenin oluşturulmasının gerekliliğini açık biçimde ortaya koymuştur. Uzun süren ve yıkıcı etkiler yaratan bu savaş, Avrupa devletlerini yeni bir siyasal düzen kurma arayışına yöneltmiştir. Bu arayışın sonucunda 1648 yılında imzalanan Westphalia Barışı, Avrupa’da modern uluslararası sistemin temelini oluşturacak yeni bir siyasal düzenin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Özkaya, 2020).

Otuz Yıl Savaşları, Avrupa siyasal sisteminin yapısında köklü bir kriz yaratmış ve mevcut siyasal düzenin sürdürülemez olduğunu açık biçimde göstermiştir. Evrensel imparatorluk ve dini birlik temeline dayanan siyasal düzenin yerini, bağımsız ve egemen siyasal birimlere dayanan yeni bir siyasal düzen almaya başlamıştır. Bu süreç, modern devlet sisteminin ortaya çıkışında belirleyici bir dönüm noktası olmuş ve Avrupa’da uluslararası ilişkilerin yeni ilkeler temelinde yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır.

5. WESTPHALIA BARIŞ VE MODERN DEVLET SİSTEMİNİN KURULUŞU

1648 yılında imzalanan Westphalia Barışı, Avrupa siyasal tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Otuz Yıl Savaşları’nı sona erdiren bu anlaşma, yalnızca bir savaşın bitmesini sağlamamış, aynı zamanda Avrupa’da yeni bir siyasal düzenin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlaşma ile birlikte Avrupa’da modern uluslararası sistemin temelini oluşturan egemen devlet anlayışı kurumsallaşmaya başlamıştır.

Westphalia Barışı'nın en önemli özelliği, devletlerin egemenliği ilkesini açık biçimde tanımasıdır. Bu ilkeye göre, her devlet kendi sınırları içerisinde en yüksek siyasal otoriteye sahip olup, iç işlerinde bağımsız karar alma hakkına sahiptir. Bu durum, daha önce Avrupa'da etkili olan evrensel imparatorluk ve dini otorite anlayışının zayıflamasına ve bağımsız devletlerin uluslararası sistemin temel aktörleri haline gelmesine yol açmıştır.

Westphalia düzeni ile birlikte, devletlerin iç işlerine dış müdahalenin sınırlandırılması ilkesi de kabul edilmiştir. Bu gelişme, uluslararası ilişkilerde yeni bir normun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Artık devletler arasındaki ilişkiler, dini bağımlık temelinde değil, egemenlik ve karşılıklı tanıma temelinde yürütölmeye başlanmıştır. Bu durum, uluslararası ilişkilerin daha istikrarlı ve öngörölebilir bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunmuştur (Krasner, 1999).

Westphalia Barışı aynı zamanda Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'nun siyasal yapısını da önemli ölçüde değiştirmiştir. İmparatorluk içerisindeki prenslikler daha geniş siyasal özerklik elde etmiş ve kendi dış politikalarını belirleme konusunda daha fazla bağımsızlık kazanmışlardır. Bu gelişme, imparatorluğun merkezi otoritesinin zayıflamasına ve Avrupa'da daha parçalı ancak egemen siyasal birimlere dayanan bir sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu süreç, Avrupa'da modern devlet sisteminin gelişimini hızlandırmıştır. Devletler, kendi sınırları içerisinde merkezi otoriteyi güçlendirmeye başlamış ve bürokratik kurumlarını geliştirmiştir. Vergi toplama, düzenli ordular kurma ve merkezi yönetimi güçlendirme gibi uygulamalar, modern devletin temel özellikleri haline gelmiştir. Böylece devletler, hem iç yönetim açısından daha güçlü hale gelmiş hem de uluslararası sistemde daha etkin aktörler olarak yer almaya başlamıştır.

Westphalia düzeninin bir diğer önemli sonucu, uluslararası sistemde güç dengesi anlayışının gelişmesidir. Avrupa'daki büyük g  ler, herhangi bir devletin aşırı güçlenmesini engellemek amacıyla denge politikaları izlemeye başlamışlardır. Bu yaklaşım, Avrupa'da uzun süreli bir siyasal denge kurulmasına katkı sağlamış ve uluslararası sistemin temel işleyiş mekanizmalarından biri haline gelmiştir.

Westphalia Barışı, uluslararası sistemin laikleşmesi sürecine de önemli katkılarda bulunmuştur. Uluslararası ilişkilerde dini faktörlerin belirleyici rolü azalmış ve siyasal çıkarlar daha belirgin hale gelmiştir. Böylece uluslararası sistem, dini bağlılık yerine egemen devletlerin karşılıklı çıkar ilişkileri temelinde şekillenmeye başlamıştır.

Sonuc olarak Westphalia Barışı, modern uluslararası sistemin temelini oluşturan egemen devlet anlayışını kurumsallaştırmış ve Avrupa'da yeni bir siyasal düzenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu anlaşma ile birlikte evrensel imparatorluk anlayışı yerini egemen devletlerden oluşan bir uluslararası sisteme bırakmıştır. Bu yeni sistem, günümüzde de uluslararası ilişkilerin temel yapısını oluşurmaya devam etmektedir.

6. WESTPHALIA SONRASI AVRUPA'DA MODERN DEVLETİN KURUMSALLAşMASI

Westphalia Barışı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan egemen devlet anlayışı, yalnızca teorik bir siyasal ilke olarak kalmamış, aynı zamanda devletlerin iç yapılarında köklü kurumsal dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreçte Avrupa devletleri, siyasal otoritelerini güçlendirmek, egemenliklerini pekiştirmek ve uluslararası sistemde daha etkin aktörler haline gelmek amacıyla merkezi yönetim yapılarını geliştirmişlerdir. Böylece modern devletin kurumsal temelleri atılmıştır.

Bu dönemde modern devletin gelişiminde en önemli unsurlardan biri merkezi otoritenin güçlendirilmesi olmuştur. Orta çağ boyunca siyasal otorite, feodal beyler, kilise ve yerel güç odakları arasında bölünmüş durumdayken, modern dönemde bu parçalı yapı yerini merkezi devlet otoritesine bırakmaya başlamıştır. Krallar ve merkezi yönetimler, yerel güç odaklarının siyasal etkisini sınırlandırarak siyasal gücü tek elde toplamaya yönelmişlerdir. Bu durum, devletin ülke sınırları içerisinde en üstün otorite haline gelmesini sağlamıştır (Özkan, 2017).

Merkezi otoritenin güçlenmesine paralel olarak bürokratik yapıların gelişimi de hız kazanmıştır. Devletler, yönetim faaliyetlerini daha etkin biçimde yürütmek amacıyla profesyonel bürokratik kurumlar oluşturmuşlardır. Vergi toplama, adalet dağıtımı, güvenliğin sağlanması ve kamu düzeninin korunması gibi görevler, giderek daha sistematik ve kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bu gelişme, devletin toplumsal ve ekonomik yaşam üzerindeki etkisini artırmış ve devletin kurumsal kapasitesini güçlendirmiştir.

Modern devletin kurumsallaşmasında askeri yapının dönüşümü de önemli bir rol oynamıştır. Orta çağ'da yaygın olan feodal askeri yapı yerini, merkezi devlet tarafından oluşturulan düzenli ve sürekli ordulara bırakmıştır. Bu ordular, devletin egemenliğini koruma ve uluslararası sistemde askeri güç kullanma kapasitesini artırmıştır. Aynı zamanda düzenli ordular, devletin iç güvenliği sağlama kapasitesini de güçlendirmiştir. Böylece devlet hem iç hem de dış tehditlere karşı daha etkili bir aktör haline gelmiştir (Ülgen, 2010).

Vergi sisteminin gelişimi de modern devletin kurumsallaşmasında temel bir unsur olmuştur. Devletler, bürokratik ve askeri yapılarını sürdürebilmek için düzenli ve sistematik vergi toplama mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bu durum, devletin ekonomik kaynaklarını artırmış ve kurumsal

kapasitesini güçlendirmiştir. Vergi sisteminin gelişimi, aynı zamanda devlet ile toplum arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Devlet, toplumsal yaşamın daha fazla alanına müdahil olmaya başlamış ve toplumsal düzenin temel belirleyicilerinden biri haline gelmiştir.

Bu süreçte ulusal egemenlik anlayışı da giderek güçlenmiştir. Devletler, kendi sınırları içerisinde tek ve en üstün otorite olma iddiasını pekiştirmiş ve bu egemenlik anlayışı uluslararası sistemin temel ilkesi haline gelmiştir. Böylece uluslararası sistem, bağımsız ve egemen devletlerden oluşan bir yapı olarak kurumsallaşmıştır.

Westphalia sonrası dönemde uluslararası sistemde güç dengesi anlayışı da daha belirgin hale gelmiştir. Avrupa'daki büyük güçler, herhangi bir devletin aşırı güçlenmesini engellemek amacıyla birbirlerine karşı denge politikaları uygulamaya başlamışlardır. Bu durum, uluslararası sistemde göreli bir istikrarın sağılanmasına katkıda bulunmuştur. Güç dengesi anlayışı, modern uluslararası sistemin temel işleyiş mekanizmalarından biri haline gelmiştir.

Westphalia Barışı sonrasında Avrupa'da modern devletin kurumsallaşması süreci hız kazanmış ve merkezi otorite, bürokrasi, düzenli ordu ve vergi sistemi gibi temel kurumsal unsurlar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, modern devletin hem iç yönetim kapasitesini artırmış hem de uluslararası sistemde egemen ve bağımsız bir aktör olarak yer almasını sağılamıştır. Böylece modern devlet, uluslararası sistemin temel siyasi birimi haline gelmiştir (şimşek, 2017).

7. SONUÇ

Avrupa siyasi tarihinin Orta çağ'dan modern döneme uzanan dönüşüm süreci, siyasi otoritenin yapısı, meşruiyet

kaynakları ve uluslararası sistemin temel ilkeleri açısından köklü değişimlere sahne olmuştur. Orta ağ boyunca Avrupa siyasal düzeni, evrensel imparatorluk anlayışı ve dini otorite temelinde şekillenmiş, siyasal otorite parçalı ve çok merkezli bir yapı göstermiştir. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ve Katolik Kilisesi, siyasal düzenin temel belirleyici unsurları olarak Avrupa siyasal sisteminin ana çerçevesini oluşturmuştur.

Ancak bu siyasal yapı, 16. yüzyılda ortaya çıkan Reformasyon süreci ile birlikte ciddi bir dönüşüm sürecine girmiştir. Reformasyon, yalnızca dini bir hareket olmanın ötesinde, siyasal otoritenin yapısını ve meşruiyet kaynaklarını köklü biçimde değişirmiştir. Katolik Kilisesi'nin siyasal otoritesinin zayıflaması, siyasal gücün giderek daha fazla dünyevi otoritelerin elinde toplanmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç, Avrupa'da siyasal birliğin zayıflamasına ve bağımsız siyasal birimlerin g kazanmasına katkıda bulunmuştur.

Reformasyon sonrasında ortaya çıkan mezhepsel ve siyasal bölünmeler, Avrupa'da uzun süreli çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmaların en yıkıcı rneği olan Otuz Yıl Savaşları, Avrupa siyasal sisteminin mevcut yapısının sürdürülemez olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. Bu savaş, yalnızca dini bir çatışma değil, aynı zamanda Avrupa'daki siyasal güç dengelerinin yeniden şekillenmesine yol açan kapsamlı bir siyasal kriz olmuştur.

Bu krizin çözümü, 1648 yılında imzalanan Westphalia Barışı ile sağlanmıştır. Westphalia Barışı, Avrupa'da egemen devlet anlayışını kurumsallaştırarak modern uluslararası sistemin temelini oluşturmuştur. Bu anlaşma ile birlikte devletlerin egemenliği, iç işlerine karışmama ilkesi ve devletlerin uluslararası sistemin temel aktörleri olduğu anlayışı kabul edilmiştir. Böylece evrensel imparatorluk anlayışına dayanan

siyasal düzen yerini egemen devletlerden oluşan yeni bir uluslararası sisteme bırakmıştır.

Westphalia sonrası dönemde Avrupa devletleri, merkezi yönetim yapılarını güçlendirmiş, bürokratik kurumlarını geliştirmiş ve düzenli ordular oluşturmuştur. Bu süreç, modern devletin kurumsal temellerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Devletler hem i  yönetim kapasitesi hem de uluslararası sistemdeki etkinlikleri açısından daha güçlü aktörler haline gelmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan egemen devlet sistemi, modern uluslararası sistemin temel yapısını oluşturmuştur. Egemenlik, hukuki eşitlik, iç işlerine karışmama ve g   dengesı gibi ilkeler, uluslararası sistemin temel unsurları haline gelmiştir. Bu sistem, günümüzde de uluslararası ilişkilerin temel çerçevesini oluşurmaya devam etmektedir.

Sonuc olarak, Orta  a 'ın evrensel ve dini temelli siyasal düzeninden modern egemen devlet sistemine geçiş süreci, Avrupa siyasal tarihinin en önemli dönüşümlerinden birini oluşurmaktadır. Reformasyon, Otuz Yıl Savaşları ve Westphalia Barışı, bu dönüşüm sürecinin temel mihenk taşlarıdır. Bu süreç sonucunda ortaya çıkan egemen devlet sistemi, yalnızca Avrupa siyasal düzenini değil, aynı zamanda modern uluslararası sistemin yapısını da belirlemiştir. Bu nedenle Westphalia düzeni, modern uluslararası sistemin tarihsel temeli olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2011). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akgün, E. (2013). Ortaçağ'da Özgürlük Arayışı. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Sciences İnstitute*, 5(8), 120-134.
- Çelik, M. (2017). Devletlerin Egemen Eşitliği Bir Uluslararası İlişkiler Miti (Vol. 58). *Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti*.
- Emery, G. (2007). *The Trinitarian Theology of St Thomas Aquinas*. Oxford University Press.
- Giddens, A. (1986). The nations-state and violence. *Capital&Class*, 10(2), 216-2020.
- Haldun, İ. (1991). *Mukaddime II, III* (Çev: Z. K. Ugan). İstanbul: MEB Yayınları.
- Heywood, A. (2021). *Political ideologies: An introduction*. Bloomsbury Publishing.
- Hobbes, T. (1996). *Laviathan* (R.Tuck,Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- İçyer, M. (2025). Tomas Hobbes ve Jhon Locke Düşüncesinde Egemenliğin Ortaya Çıkışı ve Niteliği. *Ekonomi Yönetim Politika*, 3(1), 1-15. <https://izlik.org/JA92SB94MF> adresinden alındı
- Krasner, D. S. (1999). *Sovereignty: organized hypocrisy*. Princeton University Press.
- Osiander, A. (2001). Sovereignty, international relations, and the Westphalian myth. *International organization*, 55(2), 251-287.

- Özkan, S. M. (2017). Orta Çağ'da Batı Dünyasında Otoritenin Sorunsallığı Tarihi ve Felsefî Bir Çözümleme. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 94-134.
- Özkaya, Ö. (2020). Devlet olgusu üzerine bir değerlendirme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 16, 317-352.
- Parker, G. (2006). *The thirty years' war*. Routledge.
- Philpott, D. (2000). The religious roots of modern international relations. *World Politics*, 55(2), 206-245.
- Spruyt, H. (1994). *The sovereign state and its competitors: An analysis of systems change*. Princeton University Press.
- Şimşek, O. (2017). *Küreselleşme ve yeni devlet kapitalizminin yükselişİ*. Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayınları.
- Teschke, B. (2003). *Teschke, B. The myth of 1648: Class, geopolitics, and the making of modern international relations*. Verso.
- Tilly, C. (1992). *Coercion, capital, and European states*, (Cilt AD 990-1992 (Vol.19)). Oxford: Blackwell.
- Uğuz, E. H., & Saygılı, R. (2016). Küresel dünyada ulus devlet. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), 127-147.
- Ülgen, P. (2010). Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış. *Mukaddime*, 1(1), 1-18.
- Whaley, J. (2012). *Germany and the Holy Roman Empire: Volume I: Maximilian I to the Peace of Westphalia, 1493-1648* (Vol. 1). Oxford University Press.

“SİYON LİDERLERİNİN PROTOKOLLERİ” KİTABININ MISIR VE FİLİSTİN’DE SİYASAL DÜŞÜNCEYE ETKİSİ¹

Oğuz Bilge GÜNGÖRDÜ²

1. GİRİŞ

Özellikle son yüzyıllarda ortaya çıkan ve dünya genelinde pek çok farklı ülkeden insanın dünya görüşünü şekillendirmekte bulunan komplo teorileri, siyasal düşünce ile derin bağlantıları ve siyasal düşünce üzerindeki şekillendirici etkileri nedeniyle siyaset bilimi açısından derinlemesine tahlil edilmesi gereken bir fenomendir. Bu fenomenin kimi zaman yalnızca geri kalmış ülkelerle ve bu ülkelerin yaşadığı sorunlardan dolayı bir sorumlu aramasıyla ilgili olduğu düşünülür. Bu yaklaşımda doğru noktalar da olmakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde de komplo teorilerinin geniş bir literatüre ve büyük bir inanan kitlesine sahip olması, komplo teorisi mefhumunun evrensel bir niteliğe sahip olduğunun kanıtı addedilebilir.

Siyon Liderlerinin Protokolleri, Yahudi liderlerinin gizli bir toplantısına ait olduğu iddia edilen kayıtlardan oluşur. Bu kayıtlar toplam 24 protokolden müteşekkil olup, her bir protokolde dünya hakimiyetinin sağlanması için yapılması gerekenler anlatılmaktadır (Durant vd., 1992, ss. 105-188). Söz konusu kitap, ilk ortaya çıkışından sonra uydurma olduğuna dair çeşitli kanıtlar sunulmasına rağmen, yine de komplo teorisyenleri

¹ Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu’nda 2017 senesinde sunulan aynı isimli bildiri özetinden türetilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Avrasya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-6501-5471.

tarafından otantik bir metin olarak görölmeyi ve dünyadaki olayları açıklamak için kullanılmayı sürdürmüştür. Nitekim bu bölümde Mısır ve Filistin’deki çeşitli yazarlar, politik liderler ve düşünürlerin metinlerinde *Protokoller*’i otantik bir metin saymanın bıraktığı etkileri ve bu etkilerin siyasal söylemde ortaya çıkardığı benzer sonuçları göstermek amaçlandı. Bunun için öncelikle “komplo teorisi” kavramı mercek altına alınacak, daha sonra, *Protokoller*’in ilk ne zaman ve kimler tarafından ortaya çıkarıldığı değeriendirilecektir. Sonra bu kitabın Mısır ve Filistin’deki siyasal düşünceye etkisinin değeriendirildiğı bir bölüm gelecektir. Nihayet, *Protokoller*’in hangi vasıfları sebebiyle bu iki ülkenin siyasal düşünce alemine sızmayı ve benzer sonuçlar ortaya çıkarmayı başardığı meselesi çözüme kavuşturulacaktır. Konu incelenirken ikincil kaynak araştırması metoduna başvurulmuştur.

2. KOMPLO TEORİLERİNİN KÖKENİ PROBLEMİ

Komplo teorilerinin kökenine değinmeden önce “komplo teorisi” kavramıyla neyin kastedildiğine değinmek yerinde olacaktır. Komplo kelimesinin orijini, Latince “birlikte nefes almak” manasına gelen *conspirare* sözcüğüne dayanır (Karaosmanoğlu, 2019, s. 15). Komplo teorisi kavramı esasen, belli bir grubun kendilerine menfaat sağlayacak ve başkalarına zarar getirecek şekilde hadiseleri gizlice yönlendirdiğini ileri süren bir inanışı ifade eder (Alper ve Yılmaz, 2024, s. 20). şu halde, komplo teorileri kavramını anlamak için üç anahtar kavramı akılda tutmak gereklidir: Grup davranışı, gizlilik ve yönlendirme.

Liberal düşünür Karl Popper, tarihsicilik olarak adlandırdığı görüşü eleştirdiğı metinlerinde, komplo teorilerinin kökeni problemini de ele almaktadır. Popper, Homeros

zamanında Truva Savaşı gibi olaylarda insanları tanrıların yönlendirdiğine dair mitolojik görüşün, günümüzde yerini Siyon Liderleri ya da kapitalistlerin insanları yönlendirmesi görüşüne bıraktığı kanaatindedir (Popper, 2014, s. 39). Popper'in yaklaşımının bir açılımına Juan Castillon'da tesadüf edilmektedir. Ona göre Hristiyanlığın Batı dünyasındaki zayıflaması ile komplo teorilerinin doğuşu arasında önemli bir bağlantı söz konusudur. Komplo teorilerinin mutlak iyilik ve mutlak kötülük gibi kavramları tektanrıcılıktan ödünç aldığını savunan yazar, Tanrı reddedilince artık kötülüğün sorumluluğunun tamamen insanlara yıkıldığına dikkat çekmektedir (Castillon, 2007, ss. 368-369). Böylelikle komplo teorilerinin doğuşu, Hristiyanlık'taki Tanrı inancının gittikçe ortadan kalkmasıyla birlikte Tanrısal niteliklerin başka odaklara transfer edilmesi ve dinsel düşüncelerin yeni dünyevi biçimlere bürünmesi şeklinde izah edilmektedir. UFO'larla ilgili komplo teorileri buna iyi bir örnektir, zira UFO sakinleriyle karşılaştıktan sonra uzun süreli bir hastalığının iyileştiğini veya zemin seviyesinde ağırlıksız süzülen UFO pilotlarını gördüğünü iddia eden tanıkların anlattıklarını, sihir çağlarındaki mucizevi iyileşmeler ve havada süzülen insanlar hakkındaki efsanelerin teknolojik bir kılıfla yeniden ortaya çıkması olarak ele alan değerlendirmeler mevcuttur (Davies, 2014, s. 260).

Popper'in başlattığı ve komplo teorilerini mitoloji tahud teoloji üzerinden açıklayan anlayışın ortaya attığı ve kendisinden sonra çeşitli açılımları yapılan yaklaşımın bir başka açılımını da “uyarlanabilirlik” dediğimiz kavram üzerinden biz yapmak istiyoruz. “Uyarlanabilirlik”ten kastettiğimiz, mitolojinin içinde geçen çeşitli efsanelerin, bir kültürden diğerine geçerken veya aynı kültürün bir kuşağından diğerine aktarılırken kısmen değiştirilerek veya yeniden yorumlanarak aktarılabilme potansiyelidir. Sözelimi Kızılderili efsaneleri üzerine derleme çalışmaları yapan iki araştırmacı, bu efsanelerin izleyicilerin

gereksinimlerine göre düzenlemeden geçtiği veya yeniden yaratıldığını tespit etmiştir (Erdoes vd., t.y., s. 5). Bu nokta çok önemlidir, çünkü *Protokoller*’in birbirinden çok farklı ülkelerde ve dönemlerde o ülkenin ve dönemin politik ihtiyaçlarına göre “uyarlanabilir” olması, bu kitabın bir asırdan uzun zamandır farklı kültürlerden ve inançlardan komplo teorisyenlerinin gündeminden düşmemesini sağlamıştır ki, bu da komplo teorileri ile mitoloji arasındaki başka bir ortak noktaya işaret sayılmalıdır. Bu konuya daha sonra tekrar dönülecektir.

Popper’in görüşü, komplo teorilerinin ortaya çıkış sebebine dair yapılmış en önemli izah sayılabilir. Bu konuda onun izahına rakip olacak seviyede bir açıklamanın henüz mevcut olmadığı görülüyor. Bununla birlikte, dini inançların zayıflamadığı ülkelerde de komplo teorilerinin popüler olabilmesi mefhumunu Popper’in yaklaşımıyla açıklamak zor görünmektedir.

3. KOMPLO TEORİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI PROBLEMİ

Michael Barkun, komplo teorileri üzerine en kapsamlı akademik çalışmalardan birisi olan *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America* kitabının yazarı olup, bir siyaset bilimci olarak komplo teorilerinin sınıflandırılması konusunda ciddi bir sistematik çaba göstermiştir. Barkun’a göre komplo teorilerini üç başlık altında toplamak mümkündür: Olay komploları, sistemli komplolar ve süper komplolar. Olay komploları, sınırlı ve münferit bir hadise veya hadiseler bütününden sorumlu tutulan komplolardır. Kennedy suikasti ve AIDS’in siyahiler arasında yayılması ile ilgili komplo teorileri bu sınıfa girmektedir. Sistemli komplolar, bir ülke, bölge veya tüm dünya üzerinde hakimiyet kurmak gibi uzun vadeli hedeflere sahip komploları konu alır ve genellikle tek

bir gizli ve şeytani örgütün mevcut kurumlara sızıp onları ele geçirme hedefinde olduğunu ileri sürer. Yahudiler, Masonlar ve Katolik Kilisesi hakkında ortaya atılan komplo teorileri bu başlık altında toplanmaktadır. Süper komplolar ise, birden fazla komplonun hiyerarşik bir biçimde birbirine bağı olduğu ve hiyerarşinin en başında bulunan, her şeye gücü yeten tek bir şeytani kuvvetin kendinden daha düşük düzeydeki komplocuları yönlendirdiğı bir komplonun varlığını ileri sürer. David Icke ve Milton William Cooper gibi isimlerin kitaplarında öne sürülen tezler süper komplo sınıfına girmektedir (Barkun, 2006, s. 6).

Barkun’un sınıflandırmasında, *Protokoller*’de ana hatları çizilen komplo teorisi “sistemli komplolar” sınıfına girmektedir. Bunun sebebi, *Protokoller*’in belli bir grubun uzun bir zaman dilimi içerisinde adım adım dünya hakimiyetini gerçekleştirmesine dayalı bir komplo görüşünü içeriyor olmasıdır.

Michael Parenti, komplo teorilerini değerlendirirken, Barkun’daki kadar sistematik bir sınıflandırma çabasına girmemekteyse de, komplo teorilerini mantıklı/mantıksız şeklinde ifade edilebilecek iki kategoriye ayırdığı anlaşılmaktadır. Mantıksız teorilere örnek olarak, Siyonistlerin, Katoliklerin, komünistlerin vs. ABD’yi ele geçireceğini ileri süren teorileri saymaktadır. Bir komplo teorisinin kabul mü yoksa red mi edileceğı konusunda ise sadece kanıtların önemli olduğunu ifade etmektedir (Parenti, 1996, s. 154; Parenti, 1997, s. 196).

Parenti’nin sınıflandırmasında göze çarpan iki temel noktadan birincisi şudur: Parenti “mantıksız” olarak gördüğü komplo teorileri sınıfına, genel itibarıyla komploculuğı belli bir etnik, siyasi ya da ideolojik grupla özdeşleştirip o grubu düşmanlaştıran teorileri dahil etmeyi uygun görmüştür. Onun bu yaklaşımının bazı komplo teorisyenleri tarafından dahi –komplo teorisi kavramının ciddiyetinin zedelendiğı kaygısıyla-

paylaşıldığı söylenebilir. Bunlardan birisi olan Gary Allen, ABD’deki komplo teorisi literatürünün kült kitaplarından sayılabilecek *None Dare Call It Conspiracy* isimli eserinde Yahudilere, Katoliklere ve Masonlara yönelmiş teorileri bu gözle görmekte, belli bir grubu hedef alan bu tür teorilerin halkın düşüncelerini bulandırdığını ileri sürmüştür (Allen, t.y., s. 20).

Parenti’nin sınıflandırmasında ikinci temel nokta, bazı komplo teorilerinin kanıtlara dayalı olmaları nedeniyle kabul edilebileceklerini ve bunları temelsiz teorilerle aynı kefeye koymamak gerektiğini belirtmesidir. O, bazı komplo teorilerinin gerçek olabileceğini savunurken, varlığı geniş lde kabul gören komplolardan örnek vermeyi ihmal etmez. Bu rnekler, Nixon’ın başkanlıktan düşüşüne vesile olan Watergate skandalı ve İrangate hadisesidir (Parenti, 1997, s. 196). Ayrıca, komploların mümkün olduğunu ispatlamak için şöyle bir akıl yürütmeye de başvurduğu görülüyor: İşçiler, iftiler ve diğer sıradan insanlar dahi kendi çıkarlarını korumak için çeşitli girişimlerde bulunurlarken, tekelci seçkinler ve st düzey mali çıkar gruplarının böyle davranmayacağını iddia etmek gerçekçi değildir (Parenti, 1996, s. 155). Ekonomist ve tarihi olan Antony Sutton, trst karşıtı Sherman Yasası’nı örnek göstererek bu yasayla ekonomik komploların varlığının mümkün sayıldığını belirtmekte ve ekonomik sahada komplo kurulabiliyorsa siyasal alanda da kurulabileceğini söyleyerek benzer bir yorumda bulunur (Sutton, 2005, s. 29).

Parenti’nin sınıflandırmasının güçlü yanı, komplo teorilerini tümden reddetme eğilimindeki yaklaşımlardan daha gerçekçi olmasıdır. Zamanla gerçekliği ispatlanan komplo teorilerinin varlığı, Parenti’nin yaklaşımını doğrulayan bir husus sayılabilir (Rickman, 2015). 1932 yılına ait Tuskegee Frengi Deneyi bu konuda örnek verilebilir. 1972 yılına kadar sürdürülen bu deneyin varlığı resmi kurumlarca da kabul edilmiştir (Alper ve Yılmaz, 2024, ss. 36-37). Dahası, komplocu düşünce kimi zaman

gerçek hadiselerle karşı önceden tedbir alınmasını mümkün kılmaktadır. Bu türden bir komplocu akıl yürütme biçimi için *yapıcı komploculuk* terimi kullanılmakta ve İsrail’in Yom Kippur Savaşı, Sovyetler Birliği’nin Barbarossa Harekatı, ABD’nin Pearl Harbor saldırısı karşısında hazırlıksız yakalanması, yapıcı komploculuğun devletler için hayati önem taşıdığına delil olarak sunulmaktadır (Shermer, 2025, ss. 139-140).

Parenti’nin yaptığı mantıklı/mantıksız sınıflandırması, bu ifadelerin sübjektifliğinden ötürü kolay kolay kabul görmeyecektir. Örneğin Chomsky, Parenti’ye yazdığı bir mektupta Kennedy suikastinin komplo olduğu görüşü için “Güvenilir, doğrudan kanıt yoktur” ifadesini kullanırken, Parenti ise bir ABD mahkemesinin verdiği karar ile Nixon’ın danışmanı H.R. Haldeman’ın anıları da dahil pek çok veriyi “kanıt” saymaktadır (Parenti, 1997, ss. 208-209). Dahası, varlığı resmi kurumlarca kabul edildikten sonra artık kanıtlanmış sayılan kimi komplo, mantıklı ile mantıksız arasındaki sınırı bulanıklaştırmaktadır. Sözelimi Peter McIndoe, komplo teorileriyle dalga geçmek için 2017 yılında “gerçek kuşların öldürüldüğü ve yerine ABD hükümeti tarafından kuş görünümlü robotların yerleştirildiği”ni ileri süren bir teori üretmiş, hatta bu tezi esas alan bir internet sitesi kurmuştu. Bu abes teorisinin ironik amaçlarla türetildiği besbelli olsa da, örneğin CIA’in kedilere dinleme cihazı yerleştirip onları Sovyet ajanlarının yanına gidecek şekilde eğitmeye çalışmak, MKUltra Projesi ile zihin kontrol deneyleri yürütmek gibi belgelenmiş icraatları, bir komplo teorisinin ne zaman mantıksız sayılması gerektiği sorusuna yanıt vermeyi zorlaştırmaktadır (Alper ve Yılmaz, 2024, ss. 36-37).

Parenti’nin sınıflandırmasında *Protokoller*’in ortaya attığı tez, “mantıksız” diye adlandırılan teorilerin sınıfına dahil sayılmaktadır. Çünkü *Protokoller* de temelde belli bir etnik grubu

–Yahudiler- ana komplo odağı olarak görmekte ve tüm tezlerini bu temel üzerine bina etmektedir.

4. “SİYON LİDERLERİNİN PROTOKOLLERİ” KİTABI

4.1. “Siyon Liderlerinin Protokolleri”nin Ortaya Çıkışı

Protokoller’in ilk yayınlandığı tarihlerdeki konjonktürü anlamak, bu kitabın neden ortaya çıktığını anlamamıza fevkalade yardımcı olacaktır. Öncelikle bilmemiz gereken husus, 19. yüzyıl ile başlayıp 20. yüzyılın başlarını kapsayan zaman diliminin, Rusya’da antisemitizmin ciddi manada güç kazandığı bir dönem olmasıdır. Sözgelimi 1820 yılında Rus soylularından Kont Pestel, Yahudilerin, Küçük Asya’da kendileri için kurulacak olan bir devlete gönderilmeleri gerektiğini savunmuştur. Bundan başka, son iki çarın başdanışmanı olan Constantine Pobedonostsev, Rus Yahudilerinin üçte birinin Hristiyanlaştırılmasını, üçte birinin göç ettirilmesini ve üçte birinin de açlıktan öldürülmesini teklif etmiştir. 1905 Devrimi sırasında Rusya’nın her yerinde büyük bir Yahudi kıyımı gerçekleştirilmiştir (Reiss, 2009, s. 44). Dünyayı ele geçirme hedefini taşıyan bir Yahudi komplosunu hikaye eden *Protokoller*’in bu konjonktürde yayınlanmış olması ise tesadüf değildir.

Protokoller’in metninin 1897 -1898 ila 1902-1903 arası bir dönemde yazıldığı tahmin ediliyor (Castillon, 2007, ss. 358-359). Kısa bir uyarlaması 1903 yılında *Znamia* gazetesinde yayımlanan *Protokoller*, daha sonra Rus Ortodoks Sergei Nilus tarafından 1901’de yazdığı bir kitabın eki olarak 1905’te Rusya’da yayımlandı. Nilus, Çar’ın sadık bir destekçisi ve bir milliyetçi olması hasebiyle Çar’ın otoritesine yapılan saldırıları şeytani güçlerin oyunu olarak görüyordu. Ona göre *Protokoller*, tüm bu fikirlerinin doğruluğunu kanıtlayan bir vesika niteliği

taşıymaktaydı (Larsson, 2005, ss. 18-21). Yahudilerin dünyayı ele geçirmeye yönelik planlarıyla ilgili sözde ders niteliğinde 24 bölümden oluşan ve başarıya ulaştıktan sonra dünya devletinin nasıl olması gerektiğini anlatan (Porter, 2006, s. 120) *Protokoller*, uluslararası bir  ne ulaştı. 1911’de ilk kez ayrı kitap olarak basılan eser, dokuz yıl sonra Almanca ve İngilizce’ye çevrildi (Larsson, 2005, s. 19) ve 1914 yılında Avrupa’nın her yerinde en çok satılan kitap haline geldi (Levy, 2009, s. 27).

4.2. “Siyon Liderlerinin Protokolleri”nin Kaynakları

Protokoller ilk ortaya çıktıktan sonra, Rus gizli polisi Okhrana tarafından uydurulduğu ortaya çıkarılmıştır. Okhrana’nın antisemitist düşüncelere sahip şefi Ivanovich Rachkovsky’nin, kitabın uydurulmasında Mathieu Golovinski isimli propagandacı bir yazardan istifade ettiği düşünülmektedir (Porter, 2006, s. 120).

Protokoller’in yazılmasında kaynak olarak kullanılan eserlerden birisi, İstanbul’da *The Times* gazetesi için muhabir olarak  alışan Philip Graves isimli İngiliz tarafından keşfedilmişti. 1917 Devrimi’nden sonra Türkiye’ye göç eden bir Rus’un, önceki  arın gizli polislerinden birinden aldığı Fransızca kitabı kendisine göstermesi  zerine Graves, söz konusu kitapta geçen diyalogların %60’ına yakın bir bölümünün *Protokoller*’le benzerlik gösterdiğini saptadı (Larsson, 2005, s. 23). Kitap, Maurice Joly tarafından 1864 yılında yazılan *Machiavelli ve Montesquieu Arasında Geçen Cehennem Diyalogları* isminde bir politik hiciv kitabı olup, III. Napolyon’un dünyayı yönetme planlarına dair kurmaca bir hikayeden oluşmaktaydı. *Protokoller*’in yazarı, bu kitabın metinlerini kelime kelime kopyalamış, bunu yaparken de “Fransa”yı “Siyon”la, “Napolyon”u da “Yahudiler”le değiştirmişti (Levy, 2009, s. 28). Meşhur komplo teorisyen i Nesta Webster’in de söz konusu bulguların doğruluğunu kabul etmesi dikkat çekicidir. Onun

kanaatine göre *Cehennem Diyalogları* ile *Protokoller* arasındaki benzerlikleri tesadüfe yormak mümkün değildir, zira iki eserdeki bölümlerin sıralaması dahi aynıdır. Fakat Joly'den farklı olarak Webster, *Protokoller*'in gerçek gizli cemiyetlerin programlarından esinlenerek yazılmış olma ihtimalini ileri sürmektedir (Webster, 2009, s. 405; Webster, 2015, s. 385).

Araştırmacılar, *Protokoller*'in yazımında kullanılan tek kaynağın Joly'nin kitabı olmadığını keşfettirler. Örneğin hem Hermann Goedsche'nin 1868'de yazdığı ve on iki Yahudi yöneticinin Prag'da bir mezarlıkta şeytan ile görüşmesini anlatan *Biarritz* isimli romandan (Castillon, 2007, s. 358), hem de bu romanda geçen konuşmaları gerçek bir söylev gibi gösteren ayrı bir kitap olan *Hahamın Söylemi* 'nden (Hepkon, 2007, ss. 117-118) istifade edildiği biliniyor. Bundan başka, İtalyan edebiyatçı Umberto Eco, diğer araştırmacıların fark etmediği iki kaynak daha tespit etmiştir ki, bunlar da Eug ne Sue'nin *Serseri Yahudi* ve *Halkın Gizemi* adlı kitaplarıdır (Eco, 2012, s. 337).

Protokoller'in Okhrana şefi Rachkovsky tarafından planlanan bir aldatmaca olduğu, daha sonra yayıncı Sergei Nilus tarafından da kabul edildi (Levy, 2009, s. 28). Dahası, Rus  arı II. Nikola, bu kitabın uydurma olduğunu fark ettikten sonra bütün kopyalarını haczetti ve şu açıklamada bulundu: “Protokoller'i bırakın. Bir kişi temiz bir davayı kirli metotlarla savunamaz” (Larsson, 2005, ss. 21-22).

5. “SİYON LİDERLERİNİN PROTOKOLLERİ”NİN MİSİR VE FİLİSTİN'DE SİYASAL DüşüNCEYE ETKİSİ

5.1. Protokoller'in Mısır'da Siyasal Düşünceye Etkisi

Protokoller'in Mısır'daki popülaritesine ilginç bir örnek, 2004 yılında yaşandı. Kitabın bir kopyası, İskenderiye

Müzesi’nde “Yahudilerin kutsal bir kitabı” olarak tanımlanan gerçek bir eser gibi sergilendi (Levy, 2009, s. 29). Bundan başka, konusunu Protokoller’den alan televizyon dizileri de Mısır kanallarının gözdesi haline gelmişti. Ekim 2002’de uydudan yayın yapan *Dream TV*’de gösterime giren ve *Protokoller*’i kaynak alan “Atsız Süvari” isimli 41 bölümlük televizyon dizisi buna iyi bir örnektir. Mısır haricinde yirmi kadar Arap ülkesine satılıp bir o kadar kanalda da gösterime giren diziye ait bir reklam, *Protokoller*’in etkisini fazlasıyla gösteriyor. Reklamda, bir masanın etrafında duran on adamın içerisinde beyaz sakallı ve kıpallı olanı, Yahudi olmayanları pornografi ve uyuşturucu gibi unsurlarla dejenere etmek ve kendilerine karşı gelen liderleri öldürmekten bahsetmektedir (Vitkine, 2005, s. 164).

“Atsız Süvari”, *Protokoller*’in Mısır’daki siyasal düşüncesine etkisi konusunda çarpıcı bir örnekti, fakat yegane örnek değildi. Mısırlı yazarlardan Said Eyyüb de *Protokoller*’i otantik bir metin olarak görmektedir. Eyyüb, “Siyon Liderleri”ni üç yüz Yahudinin oluşturduğu gizli bir hükümet olarak tanımlar ve *Protokoller*’in Meyer Rothschild isimli milyarder tarafından kaleme alındığını ileri sürer (Eyyüb, 2000, ss. 134-135). Ona göre hem komünizmin savunucusu Karl Marks, hem de ona karşı çıkan Karl Raither, aynı anda Yahudilere hizmet için çalışmaktaydı. Hem komünizm, hem de kapitalizm Siyon Liderleri’ne hizmet ediyordu (Eyyüb, 2000, ss. 141-142). Yazarın “Karl Raither” ile kimi kastettiğı anlaşılmamaktadır. Eğer bu isim “Karl Radek”in bozulmuş hali ise, Radek’in Marksist kimliğinden ötürü ciddi bir bilgi yanlışlığı söz konusudur.

Mısır’ın Selefî çizideki yazarlarından Rağıb es-Sercani, Filistinlilerin topraklarını Yahudilere satmasından ötürü İsrail’in kurulduğu görüşünü tenkit eder, bunu yaparken de “Yahudi komplosu” düşüncesini bir kez daha tekrar eder. Filistin topraklarının %2’sinin “Osmanlı hilafeti yerine kurulan yeni laik hükümet”ten alındığını ileri sürer ve bu hükümeti “İttihat ve

Terakki Partisi'nin lideri Mustafa Kemal Atatürk hükümeti" olarak isimlendirir. Ona göre Yahudiler, bu toprak alımını casusluk ve rüşvet yoluyla başarmışlardır (es-Sercani, 2010, s. 49). Atatürk'ün İttihatçılar'ın "lideri" olarak nitelenmesi ve onun "hükümet"te olduğu dönemde Filistin'in elden çıktığının söylenmesi, ciddi tarihsel hatalar içermektedir.

5.2. Protokoller'in Filistin'de Siyasal Düşünceye Etkisi

Filistin'de *Protokoller*'in siyasal düşünceye etkisini zamanda geriye doğru takip edildiği vakit, Filistin'in ilk ulusal liderlerinden Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyini ile karşılaşmaktadır. El-Hüseyini, Türk gazetecilerden Lütfü Akdoğan ile 1963'te Beyrut'ta yaptığı bir görüşmede, Siyonistler'in 1867 Basel Kongresi'nde 22 maddeden oluşan kararlar alındığını ileri sürmüş ve elinde taşıdığı bir kitaptan bu kararları teker teker okumuştur. Aile hayatını yıkmak, aşırı cereyanlar ortaya çıkarmak, hükümet şekillerini değiştirmek, ekonomik krizler çıkarmak gibi çeşitli unsurlar içeren 22 maddeyi okuduktan sonra El-Hüseyini, elindeki kitabı kapatmış ve Akdoğan'a şöyle demiştir: "İşte görüyorsunuz, bugün, bütün dünya ülkeleri, bu 22 maddeden nasibini almaktadır" (Akdoğan, 2011, ss. 231-233). Kitabın ismi açıkça zikredilmese de, *Protokoller*'i yayınlayan Nilus'un da *Protokoller*'i Basel Kongresi'nde alınan kararlar olarak tanıttığı (Larsson, 2005, s. 21) ve *Protokoller*'in El-Hüseyini'nin okuduğu 22 madde ile benzer konuları işleyen 24 bölümden oluştuğu düşünüldüğünde, El-Hüseyini'nin *Protokoller*'in bir tercümesini veya ondan esin alınarak yazılmış bir kitabı okuduğu anlaşılmaktadır. Dünyadaki bütün ülkelerin bahsi geçen maddelerden etkilendiğini söylemesi, Filistin'deki Siyonizm karşıtı Arap direnişinin öncülüğünü yapan El-Hüseyini'nin siyasal düşüncesine *Protokoller*'in de bir ölçüde katkıda bulunduğunu gösteriyor.

Filistin’de çok daha sonraları ortaya çıkan ve İsrail’le mücadeleye giren örgütlere ve bu örgütlerin liderlerine ait metinler incelendiğinde, *Protokoller*’e yapılan açık veya örtülü atıfları tespit etmek zor olmamaktadır. Hamas’ın 18 Ağustos 1988’de onaylanan (Vitkine, 2005, s. 129) tüzüğü bunun en çarpıcı örneğidir. Tüzüğün 32. maddesinde Siyonist planlarının *Protokoller*’de görülebileceği söylenmektedir (Azzam, 2006, s. 107). Bundan başka, 22. maddede *Protokoller*’den esinlenildiği anlaşılan bir “Yahudi komplosu” tezi işlenmektedir. Söz konusu madde Fransız İhtilali’nden Ekim Devrimi’ne, dünya savaşlarından Birleşmiş Milletler’e kadar pek çok tarihsel olay ve kurumu zikretmekte ve bunların Siyonizm’e hizmet için ortaya çıkarıldığını ileri sürmektedir (Azzam, 2006, s. 101). 28. maddede ise Mason locaları, rotary klüpleri, uyuşturucu ve alkol ticaretinin Siyonistlerin kontrolünde olduğu tezi işlenmektedir (Azzam, 2006, ss. 104-105).

Bir başka Filistin rgtnn, İşlami Cihad’ın kurucu lideri Assad Tamimi’nin yazdıklarını okurken, *Protokoller*’de ana hatları çizilen komplo düşüncesinin izlerini çeşitli vesilelerle müşahede etmek mümkün olmaktadır. Sözgelimi Tamimi, sosyalizmin kurucuları olan Marks ve Lenin’in ikisinin de Yahudi olduğunu ileri sürmüştür (Tamimi, 2009, s. 162). Bundan başka, II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan süreçte Yahudilerin Mason locaları, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sabetayistler ve Hristiyan tebaa ile işbirliği yaptığı tezine de inandığı görülüyor (Tamimi, 2009, s. 86).

Filistin’in politik düşünce hayatında *Protokoller* konusunda farklı bir tavır, Refik şakir en-Netşe tarafından temsil edilmektedir. Filistin Kurtuluş rgt mensubu olup, Filistin’de tarım bakanlığı ve çalışma bakanlığı alanlarında vazife yapmış olan en-Netşe, *Protokoller*’i Yahudiler’e etnik sebeplerden düşmanlık yapan bir anlayışın ürünü olarak görür. Böyle bir anlayışı desteklemenin İşlam ve Arap medeniyetine

yakışmayacağını söyler. Avrupa’da Yahudiler eziyet çekerken Müslüman memleketlerin Yahudiler’e sahip çıktığını, ırka dayalı Yahudi düşmanlığının Müslüman ülkelere emperyalist devletler tarafından kargaşa çıkarıp bir Yahudi sorunu oluşturmak için bilerek getirildiğini ileri sürer (En-Netşe, 2016, ss. 91-92). Görüldüğü zere *Protokoller*’in referans niteliğine dair şüpheler Filistin coğrafyasında da ifade edilmiştir.

6. “SİYON LİDERLERİ’NİN PROTOKOLLERİ”NİN MİSİR VE FİLİSTİN’İN SİYASAL DÜşUNCESİNDE BENZER ETKİLER DOğURMASININ NEDENLERİ

nceki bölümde, *Protokoller*’e doğrudan atıfta bulunan yahut *Protokoller*’de ana hatları çizilen “Yahudi komplosu” dşuncesine eserlerinde yer veren Mısırlı ve Filistinli yazarlar ve liderlerden çeşitli örnekler verildi ve bu vesileyle okuyucunun, *Protokoller*’in bu iki ülkedeki siyasal düşüncede ne kadar derin izler bıraktığına tanıklık etmesi sağlandı. Her iki ülkede de *Protokoller*’in siyasal düşünce aleminde bıraktığı izlerin bu kadar örtüşüyor olması ve birbirine bu kadar benzer temalar oluşturması dikkat çekici ve izahat gerektiren bir meseledir. Bu bölümde bu örtüşmeleri doğuran ana nedenler irdelenecektir.

En başta hatırlanması gereken husus, Mısır ile Filistin’in jeopolitik konumları hasebiyle Arap-İsrail savaşlarından en çok etkilenen ülkelerden olmasıdır. İsrail’in kuruluşundan bu yana Filistin coğrafyasının adım adım ele geçirmesi ile Mısır’ın aralıklarla İsrail devletine karşı savaşa girmesi neredeyse yaşıttır denebilir. şu halde, ikisi de Arap milletin’in parçası bulunan ve ikisi de İsrail karşısında yaşanan bozgunlar nedeniyle sorunlar yaşayan bu iki ülkedeki siyasal düşünce içeren metinlerde,

“Yahudi komplosu” tezini içeren bir metnin aşağı yukarı benzer söylemlere ve yorumlara yol açmasına hayret etmemek gerekir.

Birinci olarak, *Protokoller*’i Filistin ve Mısır’da popüler kılan en önemli nedenlerden birisi olan “uyarlanabilirlik” zikredilmelidir. Karl Popper’in görüşlerini incelediğimiz bölümde “uyarlanabilirlik”i kısaca tarif etmiştik. Mitolojilerde değiştirilerek anlatılan yahut yeniden yaratılan efsanelerin durumunu tarif etmek için tanımlandığımız bu kavramın bu çalışmanın konusuyla alakası ise, *Protokoller*’in de farklı dönem ve ülkelerdeki politik düşünce içerisinde referans olarak kullanılabilecek nitelikler taşıması sayesinde her dönemde kendisini yeniden yaratabilmesidir. *Protokoller*’in her dönemde kendisini yeniden yaratabilmesini –yani “uyarlanabilirlik”ini- sağlayan şey ise, içeriğinde bahsi geçen olayların–ekonomik krizler, savaşlar, yönetim değişiklikleri vb.- gerçek dünyadaki hadiselerle benzerliğinin, *Protokoller*’in gerçek dünyadaki hadiseleri açıklayan otantik bir metin olduğuna kanıt sayılmasıdır. Sözelimi *Protokoller*’de bahsi geçen “Yahudi komplosu” düşüncesi, Mısırlı entelektüeller tarafından İsrail-Filistin çatışmasına rahatlıkla uyarlanabilmiş ve *Protokoller*’in bu uyarlamayı mümkün kılan özellikleri, aynı zamanda onun otantik bir metin olduğuna da kanıt sayılmıştır. Buna iyi bir örnek, *Protokoller*’den uyarlanan “Atsız Süvari” dizisini yayınlayan *Dream TV*’nin patronu Ahmet Bahgat’ın yaklaşımıdır. Bahgat, Fransız gazeteci Antoine Vitkine ile görüşmesinde, kendisinin bir tarihçi olmadığını, *Protokoller*’in gerçek olup olmadığıyla ilgilenmediğini, yalnızca İsrail’in Filistin karşısındaki tutumuyla alakadar olduğunu açıklamıştır (Vitkine, 2005, ss. 166-167).

“Uyarlanabilirlik” faktörünü *Protokoller* açısından güçlü kılan husus, içeriğinin gerçek olaylarla benzerlik taşıyor olmasıdır. Sözelimi Henry Ford, 1921 senesinde *Protokoller* için yayımlandığı dönemden itibaren olan biten hadiselerle

örtüştüğü tespitinde bulunmuştur. Jim Marrs'ın *Protokoller*'i “sahte bile olsalar” temelde doğru sayması, *Protokoller*'in İşpanya'daki bir baskısının önsözünde “Kökenleri tartışılabilir ama...” şeklinde bir ifadenin ardından içerik üzerinden savunmaya geçilmesi, anılmaya değer örneklerdir (Karaosmanoğlu, 2019, s. 79).

İkinci olarak, *Protokoller*'in başka bir özelliği, “oransızlık” dikkate alınmalıdır. *Protokoller*'in “oransızlık” özelliğini dile getiren kişi, Amerikalı fizik profesörü Richard P. Feynman'dır. Feynman, “oransızlık”tan neyi kast ettiğini göstermek için herkesten şüpheden bir kadınla ilgili kurmaca bir hikaye anlatır. Asabı bozuk olan kadın, kocasının ona sorun yaratmak istediğini düşünmeye başlar ve onu eve almak istemez. Eve girmek isteyen kocanın yardım istediği kişilerden de kuşku duymaya başlayan kadın, işin sonunda hemen herkesten şüphelenmeye başlar. Feynman, bu kurgusal hikayeyi anlattıktan sonra şunları söyler: “Tek kurtuluş yolu, bir dengeye sahip olmaktır. Tüm şehrin ona karşı olmasının imkansız olduğunu kavramaktır. (...) Tüm komşular, herkes ona karşı. Bu oransızlıktır” (Feynman, 1999, ss. 98-99). Feynman daha sonra sözü *Protokoller*'e getirir ve onda da aynı oransızlık özelliği olduğunu söyler, çünkü dünyayı ele geçirmek için bir araya gelmiş Siyon liderlerinin oluşturduğu “*muazzam büyük*” bir yapı söz konusudur (Feynman, 1999, s. 100).

Feynman'ın söz konusu ettiği “oransızlık” meselesinde zikredilecek en iyi örnek, Mısırlı ve Filistinli yazarların metinlerinde aynı anda hem kapitalist dünyanın hem de komünist dünyanın, yahut hem Amerika Birleşik Devletler'in hem de Rusya'nın düşman olarak görölmesi, dahası bu ikisinin aslında İşlam dünyasına karşı ortak hareket ettiği kuşkusudur. Örneğin Mısırlı Muhammed Kutub, Ortadoğu bölgesindeki komünist hareketlerin Amerika Birleşik Devletleri tarafından İşlam ile savaş için kullanıldığını, Rusya'nın da bu oyundaki ikinci

rolünden memnun olarak ABD ile işbirliği yaptığını ileri sürmüştür (Kutub, 2013, ss. 421-422). Aynı şekilde, Filistin’deki Hamas örgütünün tüzüğündeki 22. maddeye bakıldığında hem kapitalist Batı ülkeleri hem de komünist Doğu ülkelerinin İsrail’e destek olduğu suçlaması görölmektedir (Azzam, 2006, s. 101). Bu noktada yalnızca Batı ülkelerinin değil, Arap-İsrail savaşlarında diplomatik olarak Arap dünyasından yana tavır koyan komünist ülkelerin dahi İsrail’e destek olduğu yahut İslam Dünyası’na karşı diğer güçlerle işbirliği yapmakla suçlanması dikkat çekicidir. Bu “oransızlık” psikolojisi, elbette Feynman’ın anlattığı hikayedeki karakterin yaşadığı tamamen temelsiz şüphelerin aksine, kısmen gerçek hadiselerden de besleniyordu. Sözelimi 1967 Savaşı sırasında Mısır’da Rus teknisyenlerin idaresinde bulunan Sam füzelerinin İsrail saldırılarına karşı kullanılmaması ve teknisyenlerin savaşı adeta seyretmesi (Akdoğan, 2012, s. 114) gibi hadiseler kuşkuları beslemiş; bundan başka, savaş sonrasında Araplar arasında Ruslara dair bir kandırılmışlık duygusu oluşmuştu (Sakharov vd., 1981, s. 165). Dahası KGB ajanlarından Vladimir Sakharov, hatıralarında Sovyetlerin Arap-İsrail çatışmasının hiçbir zaman sona ermemesi için uğraştığını ve bunu da Arap ülkelerinin üzerindeki etkisinin sürmesi için yaptığını belirtmektedir (Sakharov vd., 1981, s. 266). Dolayısıyla komünist dünyaya karşı bazı şüpheler beslenmesi anlaşılır bir durumdur. Lakin bunu hem kapitalist hem komünist ülkelerin Yahudilerin yönetiminde olduğu ve iki blokun gizli bir işbirliği yaptığı fikrine vardırmak, “oransızlık” duygusunun ağır bastığı bir komplo düşüncesine işaret sayılmalıdır.

Arap ülkelerinin Sovyetler Birliği ve komünist bloğa dair güvensizliğini besleyen 1967 savaşı, bir çeşit *travmatik çatlak* olarak değerlendirilebilir. Bu terim, savaş, suikast, terör saldırısı gibi şok edici hadiselerin toplumda yarattığı travmaya odaklanır ve ilgili travmanın toplumsal bellekte bir “çatlak” oluşturduğunu, bu çatlağın nesilden nesile aktarıldığını ifade etmek maksadıyla

geliştirilmiştir. Travmatik atlak, komplo teorileri için uygun bir zemin hazırlar. Bunun nedeni travmaların toplumlar üzerinde üç çeşit tesire yol açmasıdır. Bunlardan birincisi, mağduriyet hissini beslemesidir. İkinicisi, mağdurlarda bir statü ve ayrıcalık kaybı hissine yol açmasıdır. ncs, kontrol kaybı duygusuna nedem olmasıdır (Alper ve Yılmaz, 2024, ss. 97-98). İsrail karşısında altı gün gibi kısa bir sürede alınan bozgunun da Arap halklarında bu etkilere yol açtığı düşünülebilir. Yenilgi, bir taraftan mağduriyet psikolojisini güçlendirirken, öbür yandan Mescid-i Aksa ve Kubbetü's Sahra'nın elden çıkması, bir statü kaybı hissine yol açmıştır. Sovyetler'in yeterince yardım etmediği ve İsrail'in zaferinde bu kayıtsızlığın rol oynadığı duygusu, kontrol kaybı duygusu için elverişli bir zemin sunmuş görünmektedir.

nc olarak, *Protokoller*'in hem Mısır hem de Filistin siyasal düşüncesini aynı şekilde etkilemesini sağlayan bir başka faktör, bütün sorunların bir tek düşmana bağlanması, aynı zamanda bu düşmanın yenilgiye ğratılması sayesinde bütün sorunların tek seferde czm anlamına gelmesidir. Esasen bu özelliğe başka komplo teorilerinde de rastlandığını söylemek sürpriz olmaz. Örneğin Shelley Klein, İlluminati rgt hakkında üretilen komplo teorilerini değerlendirirken, insanların neden İlluminati'nin dünyayı yönettiğine inanmak istediği hususunu bu bağlamda açıklamaktadır. Eğer ortada dünya problemlerinden sorumlu bir gizli örgüt varsa, bir gecede tüm sorunları czecek bir temizlik de mümkün demektir (Klein, t.y., s. 22).

Bu açıklamada özellikle dikkat edilmesi gereken husus, “bir gecede bütün problemlerimizi czebilecek bir kökten temizlik” isteği ve bunun, bütün problemlerden tek bir odağı sorumlu tutan komplocu düşünce ile irtibatıdır. *Protokoller*'in bütün problemleri Siyon Liderleri'ne veya Yahudilere ykleleyen yaklaşımı, aynı zamanda bütün problemlerin bir seferde czm imkanını da vaat etmektedir ki, bu czm de Yahudi komplosunun veya bu komplonun ürünü olarak değerlendirilen

İsrail devletinin ortadan kaldırılması olmaktadır. Bu noktada Hamas tüzüğündeki 7. maddede, gelecekte Müslümanların Yahudileri bozguna uğratacağını bildiren bir hadise yapılan gönderme (Azzam, 2006, s. 92) ve İslami Cihad lideri Assad Tamimi'nin, söz konusu hadisin yanı sıra İsrail ve Maide surelerinin tefsirlerinden örnek vererek gelecekte İsrail'in yenilgiye uğrayacağını bildirmesi (Tamimi, 2009, ss. 174-184), anılmaya değer örneklerdir.

7. SONUÇ

“*Siyon Liderlerinin Protokolleri*” kitabı, içerdği “Yahudi komplosu” tezi hasebiyle farklı ülkeler ve tarihlerde pek çok insanın dünya görüşünü şekillendirmeyi başarmış bir metindir. İçerdği komplo görüşü Barkun'un sınıflandırmasında “sistematik komplo”lara dahilken Parenti'nin yaklaşımında “mantıksız” sayılan teoriler kümesindedir. *Protokoller*'in ilk ortaya çıkarıldığı zamanlarda Okhrana tarafından çeşitli kaynaklar kullanılarak uydurulduğunun ispat edilmesine rağmen yine de popülerliğinden bir şey kaybetmemesi, komplo teorilerinin siyasal düşüncüyü manipüle etme ve onu belli bir kalıba dökme konusundaki maharetine güçlü bir kanıt teşkil etmektedir. Bu maharete yol açan şey, *Protokoller*'in şu üç temel özelliğe sahip olmasıdır: Uyarlanabilirlik, oransızlık ve tüm sorunlar için tek çözüm vaat etme.

Uyarlanabilirlik, *Protokoller*'in pek çok yer ve zamanda olduğu gibi Mısır ve Filistin'de de siyasal düşünce çevrelerine kendini uyarlayarak bu ülkelerdeki çeşitli yazar ve düşünürler tarafından gerçek dünya olaylarını açıklama gücüne sahip gerçek bir belge gibi görülmesini sağlamaktadır. Oransızlık, *Protokoller*'in Arap-İsrail savaşlarındaki yenilgilerden ötürü kendi müttefiklerine dahi kırgın bulunan Arap dünyasındaki – elbette Mısır ve Filistin'de de- psikolojik ihtiyaçlara uygun

düşmesini temin etmiştir. Tüm sorunlara tek çözüm vaat etme özelliğine gelince, bu da günün birinde İsrail'i yenilgiye uğratarak sorunlarının üstesinden gelme umudu taşıyan Mısırlı ve Filistinli liderler, düşünürler vb. için *Protokoller*'i çekici kılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, L. (2011). Krallarla ve başkanlarla 50 yıl (1. Cilt). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Akdoğan, L. (2012). Krallarla ve başkanlarla 50 yıl (2. Cilt). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Allen, G. (t.y.). Sermaye ve sosyalizm (M. Turhan, Çev.). İstanbul: Oymak Yayınları.
- Alper, S., & Yılmaz, O. (2024). Komplo teorilerine neden inanırız? Komplo inançlarının psikolojisi üzerine. İstanbul: Doğan Kitap.
- Azzam, A. (2006). İslami direniş hareketi Hamas (A. Varol, Çev.). İstanbul: Tarık Yayınları.
- Barkun, M. (2006). A culture of conspiracy: Apocalyptic visions in contemporary America. Berkeley: University of California Press.
- Castillon, J. C. (2007). Dünyanın efendileri: Bir komplo teorileri tarihi (S. M. Yalçın, Çev.). İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Davies, P. (2014). Tanrı ve yeni fizik (B. Gönülşen, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Durant, W., & Lambelin, R. (1992). Yahudi tarihi ve siyonist liderlerin protokolleri (S. S. Karaman, Çev.). İstanbul: İnkılâb Yayınları.
- Eco, U. (2012). Yengeç adımlarıyla: Sıcak savaşlar ve medyatik popülizm (Ş. Gezgin, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- En-Nedşe, R. Ş. (2016). Sultan II. Abdülhamid ve Filistin (N. Gevri, Çev.). İstanbul: Eşik Yayınları.
- Erdoes, R., & Ortiz, A. (t.y.). Kızılderili efsaneleri (A. Uluçer & S. Yeniçeri, Çev.). İstanbul: Okyanus Yayınları.

- Es-Sercani, R. (2010). Filistin (R. Gündüz, Çev.). İstanbul: Beka Yayınları.
- Eyyüb, S. (2000). Deccal komplosu (F. M. Albayrak, Çev.). İstanbul: Sır Yayıncılık.
- Feynman, R. P. (1999). Her şeyin anlamı (O. Çeviktay, Çev.). İstanbul: Evrim Yayınları.
- Hepkon, H. (2007). Komplo teorileri tarihi. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Karaosmanoğlu, K. (2019). Komplo teorileri: Disiplinlerarası bir giriş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Klein, S. (t.y.). Tarihteki en şeytan gizli örgütler (T. Avarkan, Çev.). İstanbul: Erko Yayıncılık.
- Kutub, M. (2013). Çağdaş konumumuz (S. Uçan & V. İnce, Çev.). İstanbul: Beka Yayınları.
- Larsson, G. (2005). ‘Siyon liderlerinin protokolleri’nin arkasındaki gerçek (E. Eskenazi, Çev.). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Levy, J. (2009). Sion liderlerinin protokolleri. C. Küçük (Ed.), Komplo teorileri içinde (s. 27-29). İstanbul: Profil.
- Parenti, M. (1996). İmparatorluğa karşı (Ö. Buze, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Parenti, M. (1997). Kirli gerçekler (A. Tartanoğlu, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Popper, K. R. (2014, Eylül). Toplum bilimlerinde öngörü ve kehanet (B. Başaran, Çev.). Teorik Bakış, 5, 31-45.
- Porter, L. (2006). Dünyayı yöneten gizli örgüt: İlluminati (Anonim, Çev.). İstanbul: Neden Kitap.

- Reiss, T. (2009). Oryantalist: Tuhaf ve tehlike dolu bir hayatın aydınlanan sırrı (S. Somuncuoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rickman, D. (2015, 5 Mayıs). Seven bizarre conspiracy theories which turned out to be true. Indy100. <https://www.indy100.com/viral/seven-bizarre-conspiracy-theories-which-turned-out-to-be-true-7266276> adresinden erişildi.
- Sakharov, V., & Tosi, U. (1981). Ortadoğuda kızıl çember (A. Toker, Çev.). İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Shermer, M. (2025). Komplolar ve komplo teorileri: Bu işin içinde bir iş var (P. Onal, Çev.). Ankara: Fol Kitap.
- Sutton, A. C. (2005). Amerikan gizli hükümeti: Kurukafa & Kemikler (S. Yeniçeri, Çev.). İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Tamimi, A. (2009). İsrail'in sonu (M. Tan, Çev.). İstanbul: Moralite Yayınları.
- Vitkine, A. (2005). Yeni şarlatanlar (Z. Akyar, Çev.). İstanbul: Neden Kitap.
- Webster, N. (2015). İlluminati'nin dünya devrimleri (A. Dur, Çev.). İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Webster, N. H. (2009). Kayıp semboller: Aydınlık dünyanın karanlık güçleri masonlar (H. Yuncu, Çev.). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

SİYASET BİLİMİ ALANINDA BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com